

Сатарбаев А.М., Ташмаматов А.А

**АДМИНИСТРАТИВДИК ЖООПКЕРЧИЛИКТИН АЙРЫМ БИР
МАСЕЛЕЛЕРИНИН УКУКТУК ЧЕНЕМДИК АКТЫЛАРДА КАРАЛЫШЫ**

Сатарбаев А.М., Ташмаматов А.А.

**РАССМОТРЕНИЕ В НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ АКТАХ НЕКОТОРЫХ
ВОПРОСОВ ОБ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ**

A.M. Satarbaev, A.A. Tashmamatov

**CONSIDERATION IN THE REGULATORY LEGAL ACTS OF SOME ISSUES
OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY**

УДК:338.785

Коомдук демократиялык негизде башкаруу мезгилинде, административдик укуктун ролу кенейет. Анткени ушул укук, дүйнөлүк практика көрсөткөндөй коомдогу көпчүлүк мамилерди жөнгө салууда өзгөчө орунда турат. Мына ошондуктан административдик жоопкерчиликтин айрым бир маселерин изилдөөнү максат кылдык.

Административдик жоопкерчилик бул негизинен коомдогу субъекттилер тарабынан анча чон эмес укук бузуулар катталганда ошондой эле укук бузууларды болтурбоо, ага бөгөт коюу жана анын алдын алуу максатында пайдаланылган мамлекеттик компантеттүү бийлик органдары тарабынан атайын мыйзам ченемдерде кабыл алынган юридикалык жаза чарага колдонууга уруксат берген документ болуп эсептелет.

Ошондуктан административдик жоопкерчиликке юридикалык жоопкерчилик сыяктуу эле юридикалык жоопкерчиликтин белгилерине таандык экендигин белгилебей келет. Бул көрүнүш укук ченемдери менен жөнгө салынат жана адамды укук бузгандыгы үчүн расмий соттоодон жана ага карата укуктук ченемдердин санкцияларын процесстик формада ага ыйгарым укук берилген бийлик субъектинин колдонушунан турат.

Ал эми юридикалык жоопкерчилик – бул татаал социалдык укуктук көрүнүш жана булл укуктук терминге, азыркы мезгилде укук танучу окумуштуулар тарабынан эки түрдүү мүнөздөмө беришет.

а) позитивдүү (келечектүү) – болочок иш аракеттер үчүн. Бул мүнөздө адамдын жоопкерчилиги өзүнүн милдеттерин аткарууга киришкенде эле пайда болот;

б) ретроспективдүү – мурда жасалган аракеттер үчүн. Укук ченемдерин бузуунун, юридикалык милдеттенмелерди аткарбоонун натыйжасында келип чыгат.¹ Демек жогорудагы окмуштуулар белгилегендей, юридикалык жоопкерчиликтин биринчи бөлүгүндө, алдын алуу болсо экинчи бөлүгүндө юридикалык шартарды аткарбаганда болоору

белгилүү болгондугун белгилейбиз. «Юридикалык жоопкерчилик» термини менен субъекттин белгилүү бир аракеттерди ишке ашыруу милдети, жүрүм-туруму мүлктүк мүнөздөгү жоготууларды көтөрүү милдети камтылат.

Административдик жоопкерчилик юридикалык жоопкерчиликтин бир тармагы болуп эсептелет жана ушул көрсөтүлгөн мүнөздөрдү колдонуу менен иш жүзүнө ашырылат.

Юридикалык жоопкерчилик – бул адамдын укук бузгандык үчүн мамлекеттик бийликтик мүнөздөгү белгилүү бир жоготууларга учуроо милдети.

Ал төмөнкү белгилер менен мүнөздөлөт:

а) Мамлекеттик мажбурлоо менен ажырагыс байланышта – анын фактылык негизи укук бузуу болуп саналат;

б) Укук бузуучуну мамлекеттик соттоо менен айкалыштырылат;

в) Укук бузуучу белгилүү бир терс натыйжаларга кириптер болот.

Юридикалык жоопкерчилик бул жоопкерчиликтердин негизгиси жана мамлекет тарабынан мажбурлоо болуп эсептелет. Ошондуктан бул белгилер шарттуу түрдө аткарылуучу мүнөздөргө ээ болушат.

Бардык юридикалык жоопкерчилик түрлөрүнө мүнөздүү өзгөчөлүктөр таандык: жазыктык, административдик, материалдык, жарандык укуктук жана дисциплинардык болуп бөлүнүшө тургандыгы белгилүү.

Ошондуктан бул жоопкерчиликтер бири бири менен тыгыз байланышта бирок төмөнкү учурларда алар бөлүнүшөт, мына укук бузуунун белгилерине, курамына жана санкциясына жараша, акырындап ал юридикалык квалификациялык мүнөздөмөгө түздөн түз таасир беришет.

Административдик жоопкерчилик юридикалык жоопкерчиликтин жана административдик мажбурлоонун бир түрү катары чыгат жана алар бирин бири толуктап турушгандыгы менен айырмаланышат.

Административдик жоопкерчилик – бул юридикалык жоопкерчиликтин бир түрү жана ал административдик укук бузууну жасагандыгы үчүн адамдын мамлекеттик-бийликтик мүнөздөгү белгилүү бир жоготууларга учуроо милдетин аныктаганда билинет.

¹ Алымкулов С.А. Административное право КР. Бишкек., 2001 234-б.

Юридикалык жоопкерчилик жалпы белгилери менен катар анын ичинен өзгөчө административдик жоопкерчилик төмөнкүдөй өзгөчөлүктөрү менен мүнөздөлө тургандыгын юридикалык илиминде белгилүү, алсак:

а) Административдик жоопкерчиликтин негизи административдик укук бузуу болуп саналат;

б) Административдик жоопкерчиликтин субъекттери жеке жактар жана юридикалык жактар болушу мүмкүн;

в) Административдик жаза-чара административдик жоопкерчилик чарасы болуп саналат жана административдик укук бузуулар жасагандыгы үчүн колдонулат;

г) Административдик жаза-чара ыйгарым укуктуу органдардын жана кызмат адамдарынын кеңири чөйрөсү тарабынан колдонулат;

д) Административдик жаза-чара колдонуу соттуулукка жана ишинен бошотууга алып келбейт;

е) Административдик жаза-чара административдик укук бузуулар жөнүндө иштер боюнча өндүрүштү регламенттөөчү мыйзамдарга ылайык колдонулат.² Демек жогоруда белгилегендей административдик жоопкерчилик бул субъекттер административдик укук бузгандыгы үчүн административдик жаза-чаранын жыйындысы.

Административдик жоопкерчилик бул административдик укук бузгандыгы үчүн мамлекеттик ыйгарым укуктуу органдар тарабынан колдонуучу санкцияболуп эсептелинет жана ушул көрүнүштө гана административдик укуктун субъектисинин, укук бузгандыгы катталат

Административдик жоопкерчиликтин принциптери төмөндөгүлөр эсептелинет алсак; мыйзам алдындагы теңчилик, күнөөлүү эместик презумпциясы, административдик укук бузууга байланыштуу административдик мажбурлоо чараларын колдонуудагы мыйзамдуулукту камсыз кылуу.

Ошондой эле административдик укук бузуу жасалган убакытта жана жерде колдонулуучу мыйзамдын негизиндеги гана жоопкерчилик болуп саналат. Мыйзам алдындагы теңдүүлүктүн принциби административдик укук бузуулар жасаган адамдар мыйзам алдында теңдиктүү экендигин билдирет.³

Жеке жактар жынысына, расасына, улутуна, тилине, тегине, мүлктүк жана кызматтык абалына, жашаган жерине, элге карата мамилесине, ынанымдарына, коомдук бирикмелерге таандыктыгына, ошондой эле башка жагдайларга карабастан административдик жоопкерчиликке бирдей тартылышат. Жоопкерчиликке тартуу чараларын колдонуунун өзгөчө шарттары Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана атайын мыйзамдарында белгиленген.

Күнөөлүү эместик презумпциясы административдик жоопкерчилик принциби катары, инсандын күнөөсү белгиленген административдик укук бузуулар үчүн гана административдик жоопкерчиликке тартыла тургандыгын белгилөө керек. Анкени административдик жоопкерчиликке тартылган жаран өзүнүн күнөөлүү эместигин далилдөөгө милдеттүү эмес. Административдик жоопкерчиликке тартылып жаткан адамдын күнөөлүү эместигиндеги четтетүүгө болбогон шеек саноолор ошол адамдын пайдасына чечилет. Административдик укук бузуу жөнүндө иш боюнча өндүрүш жүргүзүлүп жаткан жаран КРнын административдик жоопкерчилик кодексинде каралган тартипте анын күнөөсү далилденгенге чейин жана ишти карап жаткан судьянын, органдын, кызмат адамынын мыйзамдуу күчүнө кирген токтомунда аныкталганга чейин күнөөлүү эмес деп эсептелинет жана бул укуктук көрүнүш башка укуктук процесстерде да сактала тургандыгын белгилегибиз келет. Ошондуктан административдик укук бузууга байланыштуу административдик мажбурлоо чараларын колдонууга мыйзамдуулукту камсыз кылуу принциби административдик жоопкерчиликтин эң маанилүү принциптеринин бири болуп саналат. Бул принцип, административдик жоопкерчиликке тартылып жаткан адам мыйзамда белгиленген негиздерде жана тартиптегиден тышкарыда административдик жазага жана административдик укук бузуу жөнүндө иш боюнча өндүрүштү камсыз кылуу чараларына тартылышы мүмкүн эмес экендигин баса белгилөөгө болот. Анткени буга ыйгарым укук берилген орган же кызмат адамы тарабынан административдик жаза-чара жана административдик укук бузуу жөнүндө иш боюнча өндүрүштү камсыз кылуу чараларын колдонуу мыйзамга ылайык көрсөтүлгөн органдын же кызмат адамынын компетенциясынын чегинде гана жүзөгө ашырылат. Административдик мажбурлоо чараларын колдонууда адамдын кадыр-баркын кордогон чечимдерге жана аракеттерге (аракетсиздикке) жол берилбейт. Кайсыл гана жак болбосун КРнын укуктук ченемдик актылары менен жооп берүүгө жана корголууга тийиш.

Административдик укук бузуулар үчүн таасир көрсөтүү чараларын колдонууда мыйзамдардын талаптарын сактоо жогору турган органдар жана кызмат адамдары тарабынан такай көзөмөлдүк жүргүзүү, прокурордук көзөмөл, даттануу укугу, мыйзамдарда белгиленген башка каражаттар аркылуу камсыз кылынат.

Административдик укук бузуу жасалган убакытта жана жерде колдонулган мыйзамдын негизиндеги гана жоопкерчиликтүүлүк келип чыгат административдик жоопкерчилик принциби катары, административдик укук бузуу жасаган адам административдик укук бузуу жасалган убакытта жана атайын мыйзамдын беренеси боюнча колдонулган мыйзамдын негизинде гана жоопкерчиликке

² КРнын Административдик жоопкерчилик Кодекси 04.08.1998 №114 4-берене

³ Шерипов Н.Т. Административдик укук Б. 2009. 243-б.

тартыла тургандыгын эске алуу керек. Ошондуктан административдик укук бузуу үчүн административдик жоопкерчиликти женилдетүүчү же жокко чыгаруучу же болбосо административдик укук бузуу жасаган адам абалын башкача түрдө жакшыртуучу мыйзам мурдагы учурга карата колдонуу күчүнө ээ болот, башкача айтканда мындай мыйзам күчүнө киргенге чейин административдик укук бузуу жасаган жана административдик жаза-чарасын дайындоо жөнүндө ага карата токтом аткарылбаган адамга да тартылат. Административдик укук бузуу үчүн административдик жоопкерчиликти белгилөөчү же оордотуучу же болбосо күнөөлүүнүн абалын башкача түрдө начарлатуучу мыйзам өткөн убакытка карата колдонуу күчүнө ээ болбойт. Демек административдик укук бузуу жөнүндө иш боюнча өндүрүш, аталган иш боюнча өндүрүш убагында колдонулган мыйзамдын негизинде гана жүзөгө ашырыла тургандыгын белгилөө керек.

Административдик жоопкерчиликтен бошотуу кээ бир жактарга жана зарыл болгон жагдайларды эске алганда гана колдонулат. Ал КРнын административдик жоопкерчилик Кодексинде административдик укук бузуу жасаган тарап жоопкерчиликтен бошотула турган эки негиздин болушун караган. Мындай негиздерде өтө зарылдык (13-беренеси) жана акыл-эси соо эместик (16-беренеси) кирет.

Акыл-эси соо эместик – адамдын психикасынын оорулуу абалы же кем акылдыгы менен шартталган өзүнүн иш аракеттерине отчет берүүгө же иш аракеттерин укук бузуу жасаган учурда башкарууга жөндөмсүздүгү.

Өтө зарылдык – адам жарандардын, мамлекеттин, коомдун кызыкчылыктарына коркунуч туудурган коркунучту укук бузууну белгилери бар иш аракеттер жасоо аркылуу жойгон жагдай. Өтө зарылдык түшүнүгүн анализдеп келип, укукка жат жосун административдик укук бузуу болуп саналбаган үч шартты бөлүп көрсөтүүгө болот.

а) КРнын укук ченемдик актыларында корголгон кызыкчылыктарга зыян түздөн-түз туулган коркунучту жоюу үчүн келтирилген, башкача айтканда коркунуч реалдуу болууга тийиш жана ошол эле учурда;

б) Корголгон кызыкчылыктарга келтирилген коркунуч башкача каражаттар менен жоюлушу мүмкүн эмес эле башкача айтсак коргоо үчүн зыян келтирбеген башка чараларды тандап алууга мүмкүнчүлүк болгон эмес. Айкын ачык ишти карап жаткан орган (кызмат адамы) айкын-ачык жагдайларды эске алуу менен жасалган укукка жат аракеттер зыянды болтурбоо үчүн бирден бир мүмкүнчүлүк экендиги жөнүндө маселени чечүүгө тийиш;

в) Келтирилген зыян келтирилбеген зыяндан азыраак болот.

Жол берилбеген жана келтирилген зыянга баа

берүүдө корголгон жана бузулган кызыкчылыктардын маанисин эске алуу керек. Адамдын өмүрүнө, саламаттыгына байланышкан кызыкчылыктар мүлк кызыкчылыктарына караганда манилүү болот. Эгерде сөз мүлктүк кызыкчылыктар жөнүндө жүрсө, анда жол берилбеген жана келтирилген зыяндын балануучу критерийи – наркы колдонууга тийиш.⁴ Мына ошондуктан, жогоруда белгиленген жагдайларды эске алганда гана өтө зарылдык негизди белгилөөгө болот. Бирок биздин оюбузга, мындай көрүнүштө административдик укук бузгандыгы анын юридикалык мазмунун мүнөздөмө берүүнү татаалдаштырып жибере тургандыгын белгилөө керек.

Кыргыз Республикасынын административдик жоопкерчилик жөнүндө Кодексинин беренелерин анализдөө менен биз административдик укук бузуунун төмөнкүдөй белгилерин бөлүп көрсөтүүнү туура көрдүк;

а) укукка жаттуулук. Ал белгилүү бир жак укук ченеминде тыюу салынган аракети жасагандыгынан же укук актыларында көрсөтүлгөн аракеттерди жасабагандыгынан турат;

б) күнөөлүүлүк. Бул укук бузуу күнөөлүү түрдө (атайын же байкабастыктан) жасалууга тийиш экендигин билдирет. Жеке жактын жосуну эркинин катышуусу менен аң сезимдүү түрдө жасалууга тийиш. Мында адам өзүнүн аракеттерине өзүү жеке баа бере албаса же укук бузуу жасалган учурда өзүн башкара албаса, ал күнөөлүү болбойт, анткени акыл эси соо эместик абалда болот. Бузуу үчүн административдик жоопкерчилик белгиленген эрежелерди жана сактоо үчүн мүмкүнчүлүгү бар экендиги аныкталып, бирок бул жак тарабынан аларды сактоо боюнча ага көз каранды болгон бардык чаралар көрүлбөгөндүгү аныкталса, юридикалык жак административдик укук бузууга күнөөлүү деп табылат;

в) жаза берүү. Мыйзамдарда административдик жоопкерчилик каралган жосун гана административдик укук бузуу деп табылышы мүмкүн. Аны ишке ашыруу административдик жаза-чара көрүү аркылуу жүзөгө ашырылат. Административдик-укуктук ченемдин санкциясы административдик жаза-чаранын түрүн, анын өлчөмүн же мөөнөтүн караштырат.

Административдик укук бузуулар корголуучу коомдук мамилелерге зыян келтирет же зыян келтирүү коркунучун туудурат, башкача айтканда коомго каршы укук бузуулар болуп эсептелет. Мындай шартта административдик келип чыгат. Административдик жоопкерчилик – бул коомдогу физикалык жана юридикалык жактардын административдик укук бузуу жасагандыгы үчүн административдик жаза-чаранын жыйындысы же башкача айтсак юридикалык жоопкерчиликтин түрү болуп эсептелет жана ал мыйзамда белгиленген тартипте колдонулууга тийиш.

⁴ Шерипов Н.Т. Административдик укук Б. 2009. 246 б.

КРдагы акыркы мезгилде мамлекеттик башкаруу тармагындагы реформалар, коомдогу административдик укуктун эн манилүү укуктар тармагынын бири экендиги далилдөөдө. Ал эми административдик жоопкерчилик түшүнүгү КРнын административдик жоопкерчилик Кодекси белгиленген негиздер мезгил талабына ылайыкжаны толуктоолорго муктаж экендигин турмуш көрсөтүүдө. Ошондуктан биз изилдеген тема дагы эле болсо коомдогу кээ бир көрүнүштөргө, айрыкча административдик укук бузу катталган мезгилде, административдик жоопкерчиликтин келип чыгуусундагы айрым бир көрүнүштөрдө (анча манилүү эмес) жоопкерчиликтин колдонулушу формалдуулукка (эскертүү, токтом формасында) чейин алып келүү мүнкүнчүлүгүн кароо зарылдыгы келип чыгууда.

Адабияттар:

1. Шерипов Н.Т. Административдик укук Б. 2009
2. Алымкулов С.А. Административное право КР. Б., 2001.
3. Габричидзе Б.Н. Российское административное право: Учебник для вузов. М., 1998.
4. Коренев А.П., Административное право России: Учебник: В.3 ч. М., 1996.
5. Тимошенко И. В. Таможенное право России. Уч.пособие. - Ростов н/Д. Феникс, 2002.
6. Бахрах Д. Н., Кивалов С. В. Таможенное право России. Монография. - Екатеринбург: Изд. «Диамант», 1995
7. Бахрах Д.Н. Административная ответственность: Уч. пособие. М.,1999
8. Б.М. Лазарев Административная ответственность: Уч. пособие.М.,1998.
9. КРнын Конституциясы 27.06.2010
10. КРнын Административдик жоопкерчилик Кодекси 04.08.1998 №114.
11. КР Эмгек Кодекси 04.08.2004 №106.

⁵ Административдик жоопкерчилик жөнүндө Кодекс.Б.,1998 4-август №114. 9-беренеси.

Рецензент: к.ю.н. Автандилова С.М.
